

Rasestrid i storfeavlen – østerdalsfeet blir til

Et viktig kapittel i husdyrbrukets historie i Nord-Østerdalen er den prosessen som førte til at østerdalsfeet ble etablert som egen rase for distriktet i midten av 1890-åra. Prosessen startet ca. 50 år tidligere, og omfattet forskjellige organiserte tiltak som skulle forbedre produksjonsevnen til dyra, blant annet innførsel av nye feraser. I jubileumsberetningen "Feet i Nord-Østerdal gjennom 100 år" er startåret satt til 1858. Da ble den første utstillingen av dyr arrangert på Slåbakken i Tolga, og dette var en viktig milepæl. Prosessen dreide seg om hovednæringa i distriktet, nemlig husdyrproduksjonen, og gårdbrukerne utover i bygdene deltok i den med et sterkt engasjement. I det følgende vil hovedtrekkene i prosessen bli drøftet.

Feholdet i tidligere tider

Det er lite vi vet om storferaser og storfeavl i eldre tider, og det er vanskelig å danne seg et bilde av hvordan storfeet i Nord-Østerdalen så ut. Statskonsulent Lalim som virket som fylkesagronom i Hedmark fra 1919 til 1923, refererer til muntlige kilder som kunne berette at feet i Nord-Østerdalen på midten av 1800-tallet var meget uensartet både i størrelse, bygning og farge. Oppgaver over størrelsen på det norske feet tidlig på 1800-tallet indikerer at levendevekta på voksne kyr var ca. 160-260 kg. Sammenlignet med ei

NRF-ku i dag som veier 500-600 kg, forstå vi at dyra måtte være meget små.

Hovedprinsippet ved drifta var å legge produksjonen til sommersesongen. Kyrne kalvet om våren, og gjennom vinteren var det om å gjøre å fø så mange dyr som mulig slik at en kunne gjøre maksimal nytte av sommerbeitene. Dyreholdet i vintersesongen var preget av snau vinterfôring og til dels regelrett sultefôring, i mørke og fuktige fjøs. I dette opplegget var det liten forståelse for planmessig avl og andre systematiske tiltak for å bedre produksjonsevnen til dyra. Budeiene sørget nok for å "sette på" kalver etter de beste mjølkeyrne, men den andre delen av avlsmaterialet ble ofret mindre omtanke. Evnen til å overleve og formere seg var sannsynligvis den egenskapen som telte mest i utvalget av avlsdyr.

Sporer til framgang

Åra omkring 1850 markerer et tidsskille i det norske jordbruket. Det skjedde omlegginger i åkerbruket som medførte bedre avlinger og nye førvekster. Den tradisjonelle sultefôringa om vinteren vek etter hvert plassen, og dyra fikk bedre fôring og stell. Det meldte seg behov for dyr med bedre produksjonsevne, og mange begynte å innse at det lokale feet ikke lenger holdt mål. Dermed oppstod det også interes-

se for systematisk avlsarbeid og rasefor- edling.

Driftsformer og husdyrraser som var vanlige i Europa på den tiden kom også til Norge. Det var embetsmenn og eiere av større jordeiendommer som fulgte best med og som innførte uten- landske feraser for å forbedre buskape- ne sine. Men gårdbrukerne utover i bygdene stod i begynnelsen utenfor denne bevegelsen og fortsatte sitt hus- dyrhold etter hevdvunne prinsipper.

I 1854 ga Stortinget lønnsmidler til tre statsagronomer som skulle reise omkring og rettlede gårdbrukerne i rasjonelt jordbruk. Innenfor husdyr- bruket var det spesielt to personer som ble sentrale, nemlig John Lindequist fra Sverige og Casper Holten Jensenius fra Danmark. Begge kom til å få avgjø- rende innvirkning på avl og driftsfor- mer i storfeholdet. Særlig Jensenius hadde stor innflytelse på utviklingen av husdyrbruket i Nord-Østerdalen. Han virket som statsagronom fram til 1891, og brukte mye av tiden til å reise omkring og gi råd til de enkelte bru- kerne. Han virket som dommer ved en rekke utstillinger, og tok aktivt del i fe- avlsdiskusjonen.

Aktuelle raser i avlsarbeidet

Rasebegrepet står sentralt i avlsarbei- det som nå startet opp og som skulle lede fram til østerdalsfeet som en egen rase for distriktet. Med rase for- står vi fellestrekk i bygning, størrelse og farge som skiller dyra ut fra andre grupper av dyr innen samme dyreart, og som har en stabil nedarving. Rase- egenskapene utvikles gjennom plan- messig avl. De viktigste egenskapene

som det tidligere ble lagt vekt på var utseende og farge, mens produksjons- egenskapene betydde mindre.

Etter oppdrag fra departementet, utarbeidet statsagronom Lindequist en plan for arbeidet med husdyrforedlin- gen. Denne planen ble til den offisielle avlspolitikken for storfe fra omkring 1860. Den gikk ut på å satse på to raser, nemlig telemarksfe i fjell- og dalbygde- ne og på Vestlandet, og ayrshirefe på flatbygdene på Østlandet og i Trønde- lag, og at disse skulle krysses med det lokale feet. Etter hvert ble det økt in- teresse for å utvikle lokale raser basert på det stedegne feet, og denne strate- gien kom til å prege avlsstrategien de siste tiåra av 1800-tallet. Det oppstod interessegrupper som gikk inn for hvert av de ulike alternativene, og der- med var det duket for rasestrid.

Ayrshirefeet

Ayrshirefeet er en skotsk ferase fra Ayrshire, og var allerede tidlig på 1800- tallet relativt høyt foredlet. Det var større enn det norske feet og var et bra kjøttdyr, samtidig som det hadde god mjølkeevne. Den første importen av ayrshirefe fra Skottland skjedde i be- gynnelsen av 1850-åra. I 1854 kjøpte konsul Huitfeldt på Lundamo i Gaul- dalen fire kviger og en okse fra Ayr, som ble stammen i en av flere "*stam- hjorder*". Fra omkring 1860 ble det inn- ført noen spredte ayrshiredyr til bygde- ne i Nord-Østerdalen. I Vingelen ble det opprettet et interesseselskap med Karl Tronslien på Haugen i spissen, som tok initiativ til å innføre en ayrshi- reokse og noen kviger fra stamhjorden til konsul Huitfeldt. Dermed fikk dis-

triktet en lokal stamme av rasen.

Erfaringene med ayrshirefeet var ikke bare positive, og innførselen var ikke udelt vellykket. For å komme til sin rett, krevde dyra bedre føring og stell enn hva oppdretterne i distriktet var vant med. Når de ble stelt på samme måten som de små og nøysomme stedegne dyra, er det lett å forstå at ayrshirefeet ikke kunne trives. Derfor ble rasen sett på som for ømfintlig i fjellbygdene. Innførselen var ikke uten verdi likevel; det lokale feet ble tilført arveegenskaper som gjorde at det senere ble avlet fram mange verdifulle avlsdyr i Vingelen.

Telemarksfeet

Telemarksfeet er landets eldste feraser, og har sitt navn fra Øvre Telemark. Det var lite påvirket av utenlandske raser, og ble trukket fram som en rase som passet godt for fjellbygdene. Med støtte fra Selskapet for Norges Vel ble det i 1857 opprettet en "stamhjord" av denne rasen. Telemarksfeet spredte seg raskt til dalførene på Østlandet ved at det ble kjøpt inn okser fra Telemark.

Innkjøp av telemarksfe til Nord-Østerdalen begynte omtrent samtidig med innførselen av ayrshire, men foregikk mer planmessig og i et større omfang. Telemarksfeet skulle også få langt større betydning for den videre utviklingen av feet i bygdene. Rasen var mye mer lik de stedegne dyra enn hva ayrshirefeet var, og innførselen hadde derfor bedre forutsetninger for å lykkes. Landhusholdningsselskapet hjalp til med innkjøp og utplassering av telemarksokser. Det samme gjorde Nordre Østerdalens Landsbruksfore-

ning etter at denne foreningen ble stiftet i 1880.

Stedegent fe

Det opprinnelige feet i Nord-Østerdalen var uensartet både i størrelse og farge, og kunne ikke betegnes som en egen rase. Det var lite utviklet, og det var innlysende at det måtte gjøres noe for å bedre produksjonsegenskapene. Derfor ble det valgt å følge den nevnte avlsstrategien som gikk ut på å gå over til eller krysse inn ayrshire/telemarksfe.

Etter hvert økte interessen for å satse på det stedegne feet, både i Nord-Østerdalen og ellers i landet. En viktig årsak til dette var en ny avlsteori, nemlig "stedegenhetslæren". Teorien gikk ut på at feet i et område var resultatet av de forhold det hadde utviklet seg under, og at det dermed genetisk sett var best egnet for området. En skulle derfor først og fremst ta vare på og foredle disse stedegne husdyrtypene. Ved å drive renavl med disse, og samtidig bedre føringa og foreta systematisk utvalg, skulle en få fram ytedyktige raser som var hardføre og tilpasset de stedlige forhold.

"Stedegenhetslæren" kom til Danmark fra Tyskland omkring 1840. Teorien ble nærmere utformet av professor Prosch ved den Kgl. Veterinær- og Landbohøyskole i København i boka "Avlens almindelige Love" (1863). Teorien fikk sterkt gjennomslag her i landet, og kom til å prege avlspolitikken fra 1870-åra og utover.

I alle distrikter ble målet etter hvert at det skulle dannes stedegne feraser. Det ble til å begynne med lagt størst

vekt på at hver av disse stedegne rasene skulle ha en bestemt farge og helst også en bestemt kroppstype. Det ble opprettet "stamhjorder" av stedegne fe typer til støtte for denne avlsretningen. Også staten støttet den med forskjellige offentlige tiltak, og disse medvirket til å utforme og konsolidere stedegne raser. Sentrale tiltak i den forbindelsen var utstillinger, samt feavlslag (felles oksehold).

Utstillinger

Et viktig tiltak for å fremme interessen for feavlen var å arrangere utstillinger (dyreskuer). Formålet var å peke ut de dyra som var best egnet for videre avl. For å stimulere tiltaket ble det gitt pre-

mier til de beste dyra. Som nevnt ble den første utstillingen i Nord-Østerdalen arrangert på Slåbakken i Tolga i 1858, og denne begivenheten markerer starten på et systematisk avlsarbeid. Statsagronom Jensenius var til stede og holdt et foredrag der han gikk sterkt i rette med de utstilte dyra. Han vurderet det stedegne feet som så lite og skrøpelig at det var lite egnet til å satse på. Han oppfordret oppdretterne til å skaffe seg større og mer ytedyktige dyr. I samsvar med retningslinjene for feavlen i landet som statsagronom Lindequist hadde trukket opp, anbefalte han å krysse det stedegne feet med telemarksfe eller ayrshire. Samtidig oppfordret han gårdbrukerne til å føre og stelle dyra bedre.

Utstilling i Alvdal, 1905. Foto: H. Stinessen. Repro: MiNØ 47211.

Det ble senere holdt lokale utstillinger utover i bygdene i Nord-Østerdalen. Utstillingen på Tynsetmoen kom etter hvert til å bli en fast institusjon. Nordre Østerdalens Landbruksforening var arrangør. Oppslutningen var stor; i 1882 ble det stilt ut til sammen 696 dyr, derav 544 kyr, 81 kviger og 71 okser.

På utstillingene i distriktet i 1870- og 1880-åra ble det etter hvert et betydelig innslag av telemarksfe, dels som ren rase og dels oppblandet med det stedegne feet. Telemaksfeet fikk mange tilhengere i alle bygdene i Nord-Østerdalen, og det utviklet seg etter hvert et motsetningsforhold mellom dem som gikk inn for denne rasen og dem som forsvarte det lokale feet.

Det oppstod forvirring omkring raseregnet. Et skriv som landbruksforeningen i 1882 sendte til Landhusholdningsselskapet vedrørende reglementet for utstillingen på Tynsetmoen gir uttrykk for dette:

"Desuten bedes oplyst om den ærede bestyrelse antar at bedømmelsen kan foregaa gruppevis saaledes at ublandet innfødt race konkurrerer i en gruppe, ren eller blandet telemarksrace i en anden og muligens kvæg av fremmed ren eller blandet race i en tredje gruppe". (Sitert fra skriftet "Nordre Østerdalens Landbruksforening 1880-1920").

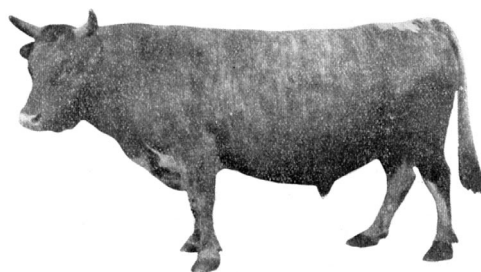
Den tredje gruppa var sannsynligvis ayrshirefe, som fortsatt syntes å forekomme i såpass stort omfang at de kunne skilles ut i en egen enhet. Skrivet viser at det i begynnelsen av 1880-åra var to hovedgrupper av dyr i distriktet: Ublandet stedegent fe samt telemarksfe og krysningsdyr av denne

rasen.

Av utstillingene var det statsutstillingene som hadde høyest status. Det måtte søkes spesielt om å få arrangere statsutstilling i et distrikt, og det viktigste argumentet var at den skulle nyttes som ledd i utviklingen av lokale feraser. I Nord-Østerdalen var arbeidet med å få lagt en statsutstilling til Tynset et viktig tiltak for å etablere østerdalsfeet som en egen rase. Dette lyktes i 1897.

Fævlslag

I tidligere tider var okseholdet tilfeldig. En og annen buskap hadde en okse, kanskje til den ble 2-3 år. Ellers var det å berge seg som best en kunne med ungoxer som vokste til. Det kunne være et visst samarbeid om okseholdet, men noen strategi for hvordan en skulle velge ut de beste dyra fantes ikke. Etter hvert kom samarbeidet om okseholdet over i mer organiserte former, spesielt etter at innførselen av

"Fjeldgubben". Første foreningsoksen i Nord-Østerdalen. Okse av blandingsrase, født og oppdrettet hos Erik Gjellen, Alvdal. Gjengitt etter: P. Skancke: Nordre Østerdalens Landbruksforening 1880-1920.

ayrshire og telemarksfe tok til. Det ble opprettet feavlslag som hadde som oppgave å sørge for felles oksehold (foreningsokser). Feavlslagene fikk stor oppslutning i Nord-Østerdalen, og gjennom valget av okser fikk disse lagene stor betydning for utviklingen av feet i distriktet.

I 1892 ga Nordre Østerdalens Landbruksforening for første gang bidrag til innkjøp av foreningsokse, nemlig kr 50 til feavlforeningen "Prøven" i Tynset. En telemarksblandingsokse, "Fjeldgubben", som var født på Gjelten i Alvdal i 1888, ble innkjøpt. I 1893 ble det opprettet ei statlig tilskottsordning til innkjøp og underhold av avlsokser, og det satte fart i opprettelsen av feavlforeninger. Det ble knyttet vilkår til støtten, og dermed ble tilskottsordningen et viktig redskap i avlspolitikken. Det var en betingelse at aktuelle okser skulle være av ren rase og skikket for distriktet. I Nord-Østerdalen ble statsbidragene de første åra som ordningen gjaldt, brukt til innkjøp av telemarksokser.

Rasestriden tilspisser seg

Rasespørsmålet var gjenstand for et sterkt faglig engasjement. På de store landbruksmøtene (De almindelige norske Landbruksmøder) som ble arrangert i 1877, 1882 og 1892 var dette et sentralt tema. Diskusjonen var preget av "stedegenhetslæren", og ytret seg særlig som en motstand mot det skotske ayrshirefeet og forsvar av det stedegne feet. Det var en klar oppfatning at det var det stedegne en måtte satse på.

Rasespørsmålet kom også opp i

Stortinget i 1877, der en søknad om tilatelse til å importere ayrshirefe fra Skottland ble avslått. Ett av argumentene som ble brukt mot rasen var at den var lite motstandsdyktig mot sjukdom, og spesielt ble tuberkulose nevnt.

Den ensidige argumentasjonen for stedegent fe ble også imøtegått. Statsagronom Jensenius var en klar motstander av "den nu stedfindende forherligelse av det stedegne kvæg." Han var en av dem som innså faren for innavl, og så behovet for fornyelse av avlsmaterialet gjennom kryssning. Innavl skulle senere vise seg å bli et problem hos østerdalsfeet.

Lokalt økte interessen for å satse på det stedegne feet. Denne satsingen kan ha vært uttrykk for en mobilisering til forsvar av det gamle feet som gårdbrukerne var vant med, og en motstand mot det som var nytt. Det ble etter hvert en kamp mellom dem som holdt på det stedegne feet på den ene siden, og dem som gikk inn for telemarksfe på den andre. Innførsel av ayrshirefe hadde for lengst opphørt, så denne rasen var ikke med i kampen.

I begynnelsen av 1890-åra ble det etter hvert mange blandingsdyr mellom det stedegne feet og telemarksfe og ayrshirefe som følge av en planløs kryssning. Denne utviklingen voldt bekymring, og Nordre Østerdalens Landbruksforening besluttet derfor på årsmøtet i 1895 at kun rene innenlandske raser heretter skulle premieres ved utstillingen på Tynset. Dette vedtaket satte en stopper for kryssningsavlen.

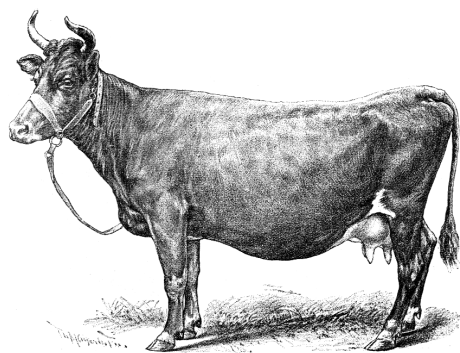
Grunnlaget for det nevnte vedtaket ble lagt i et diskusjonsmøte på Tynset året i forveien. Der var landbruksskolestyrer, senere direktør Hirsch til stede

og holdt foredrag om ferasene og formålet med utstillingene. Det skal ha vært et tallrikt og beveget møte, hvor diskusjonen gikk livlig. Forkjemperne for det stedegne feet slo her det første seierrike slag.

Det var Hirsh som la det tunge lodd i vektskålen til fordel for det stedegne feet, og han ble senere ble betegnet som østerdalsfeets far. I tillegg til den saklige argumentasjonen nyttet han også poetiske bilder. I et innlegg i Norsk Landmannsblad i 1893 med tittelen "Norske Perler" appellerte han til østerdølene og gudbrandsdølene på følgende måte:

"Vi oppfordrer dølerne i begge disse herlige dalfører at legge vilje og arbeide til for at reise sit fæ og ikke spille kræfterne i kamp for en haabløs og rotløs gjerning. Vi ber dem være med at hente perlen opp av dypet, selv om det skal koste et koldt bad, selv om misgjendelse og uforstaaende kritikk vælter sine kolde bølger over dem til en begyndelse. Når perlen er bragt op i dagen vil den lyse klart nok til at naa anerkjendelse. Der er allerede naadd et langt stykke frem på veien. Lad ikke dette arbeid være spildt.!" (Sitert fra skriftet "Nordre Østerdalens Landbruksforening 1880-1920")

Meierimester Berner var en annen autoritet som var sterkt engasjert i rasespørsmålet, og som stod side om side med Hirsch når dette spørsmålet kom opp til diskusjon. Han drev samtidig en ivrig under hånden agitasjon for sine synspunkter på sine reiser rundt om i bygdene. "Telemarkskua æ berre hønna og vomma" var et uttrykk han brukte for å framheve det mer vel-skapte utseendet til østerdalskua.

Døleku.

Gjengitt etter: P. Skancke: Nordre Østerdalens Landbruksforening 1880-1920.

Situasjonen ble etter hvert tilspisset. Men ettersom de faglige autoritetene, spesielt Hirsch og Berner, så sterkt gikk inn for det stedegne feet, var telemarksavlens i realiteten dødsdømt. Omslaget til den stedegne retningen i Nord-Østerdalen regnes å ha skjedd fra 1895 - 1896. Da ble de siste foreningsoksene av telemarksrasen utmønstret og erstattet med okser av det stedegne slaget.

Gårdbrukerne i distriktet engasjerte seg sterkt i rasestriden. Lars O. Aukrust, som ble tilsatt som amtsagronom for Nord-Østerdalen fra 1914, beretter om dette i skriftet "Feet i Nord-Østerdal gjennom hundre år". Når han talte for en omlegging av åkerbruket som skulle skaffe et bedre fôrgrunnlag for mjølkeproduksjonen,

"... ja, så hørte nok gubben på meg; men til å begynne med i alle fall – bare på "et halvt øre". Kom praten derimot inn på fe-avl, da ble det en annen låt i bjella. Da fikk jeg høre om Dølen, Bergmann, Ulabrand, Hirsch og Berner og anekdoter fra diskusjonen i Rambu, da rasestriden – stedegent fe kontra innført telemarksfe – i nittiårene

*“Bergmann” sammen med eieren Ole Johnsen Berg “Bortistuen”.
Eier av bildet: Jon Holm Lillegjelten.*

gikk som hetest. Da ble gubban veltalende, ja, kjærringene ikke mindre.”

Østerdalsfeet blir akseptert som egen rase

Som nevnt var statsutstillingene et viktig redskap i avlspolitikken. Det ble fra lokalt hold tatt initiativ til å få arrangert statsutstilling for det stedegne feet i Nord-Østerdalen i 1895, men henstillingen til departementet fikk ingen støtte fra myndighetene. Landbruksdirektøren vurderte feet i distriktet som såpass uensartet at det ikke hadde noen framtid som egen rase, og at det ikke utmerket seg på noen måte framfor andre fjellfslag. Det ble også hevdet at dyrestammen var for lite utbredt til at en kunne bygge et avlsarbeid på den. Landbruksdirektøren var en varm tilhenger av telemarksfeet.

På tross av avslaget arbeidet de lokale kreftene videre med saken, og de fikk i 1897 gjennomslag for en egen

statsutstilling for det stedegne feet. Dermed kunne det arrangeres utstilling på Tynset samme år. Denne begivenheten var den endelige bekreftelsen på at det stedegne feet – østerdalsfeet - nå var blitt akseptert som en egen rase. Det ble gitt premier til i alt 38 okser, 95 kyr og kviger, samt 6 samlinger av dyr. Ved premieutdelingen gratulerte statskonsulent Borchgre-vink distriktet med statsutstillingen, og håpet at den ville bli til glede for distriktets jord- og husdyrbruk. Samtidig la han oppdretterne på hjertet at de måtte stelle og føre sine dyr godt, og dessuten mjølke godt ut, ellers ville bestrebelsen på å få en god ferase ikke gi det ønskete resultat.

I jubileumsberetningen ”Feet i Nord-Østerdal gjennom 100 år” avslutter statskonsulent Lalim sitt bidrag slik:

”Østerdalskua er ei vakker ku med en kraftig, velforma kroppsbygning, god beinstilling og i regelen fint forma jur. Den må anses for å være vel skikket for distriktet.

*Mille Skaret med kubuskapen sin på Kjemsjøsetra i Alvdal.
Repro: MiNØ 37568.*

Nord-Østerdølen er glad i kua si og han steller fint med den. Jeg har ikke sett mange bygder med så velstelte, i det hele så fint behandlede kuer som jeg i sin tid så i bygdene i Nordre Østerdalen.”

Det var viktig å få dyrket fram et ensartet rasepreg, og det ble bestemt at en enlett sort type med horn skulle være grunntypen for østerdalsfeet. Senere ble også andre fargetyper godkjent, som rødt, grått og brannete.

Utbredelsesområdet til østerdalsfeet ble etter hvert hele det gamle nordre Østerdalens fogderi, det vil si Os, Tolga, Tynset, Alvdal, Kvikne, Follidal, Øvre og Ytre Rendal. Også i Sør-Østerdalen og på Hedemarksbygdene fikk rasen fotfeste.

Østerdalsfeet blir til dølefe

Omtent samtidig med etableringen av østerdalsfeet som egen rase i Nord-Østerdalen bestemte de seg også i Gudbrandsdalen for å satse på det lokale feet, og dette var svært likt østerdalsfeet. Det stedegne feet i de to dalførene ble senere slått sammen i samme rase med fellesnavnet *dølefe*.

Dølefeet ble karakterisert som et utpreget fjellfe som i sommertiden gikk på fjellbeite. Det var forholdsvis små dyr med usedvanlig korte bein. Ei voksen døleku veide ca. 400 kg. Det var et hardført og trivelig fe med ganske gode anlegg for kjøttproduksjon, men med forholdsvis liten mjølkeytelse. Rasen var utbredt nesten bare i Østerdalen og Gudbrandsdalen. I dag er dølefeet så godt som utdødd, men det er igangsatt et avlsprogram for å ta vare på rasen.

Avsluttende kommentarer

Prosesen som er omtalt her og som førte fram til østerdalsfeet som egen rase for Nord-Østerdalen, skjedde samtidig med det som ble kalt det store hamskiftet i bondesamfunnet. Dette var kjennetegnet ved en overgang fra naturhushold til pengehushold. En økning i importen av billig korn gjorde at kornproduksjonen i Norge ble sterkt redusert, og feholdet fikk relativt sett større betydning. For Nord-Østerdalen var dette særlig tilfelle etter at jernbanen gjennom dalføret ble åpnet i 1877, og det ble lettere tilgang til markedene i byene. Åpningen av jernbanen medførte også at bøndene mistet inntekter fra hestetransport for Røros Kobberverk, slik at de ble mer avhengig av inntektene fra jordbruket. I driftsåret 1878-79 ble det fra stasjonene Alvdal, Tynset og Tolga sendt 90.000 kg smør, og i 1883 186.000 kg.

Med økt vekt på husdyrholdet ble det også behov for en mer effektiv produksjon og dermed dyr med bedre produksjonsevne. Det var innlysende at det måtte gjøres noe med det lokale feet i distriktet, og tiltakene som ble valgt, i første rekke innførsel av ayrshire- og telemarksfe, var i samsvar med avlspolitikken som var lagt.

På den annen side var bøndene tradisjonsbundne og konservative, og motsatte seg endringer i feraser og nye produksjonsmåter. I *”Det store hamskiftet i bondesamfunnet”* formulerer Inge Krokann denne motstanden slik:

”Det som likevel kanskje skar djupast inn i sjøtve sjelslivet, særleg hjå dei eldre, ved denne omlegginga i drifta, var at den

gamle fe-rasen skulle bytast ut med ein ny og betre. Det hende òg at dei eldre bremsa for utviklinga med å truga med at dei ville "ta kåret" sitt, dersom dei yngre freista å setje i verk noko av det nye som dei eldre mislika ..."

Når gårdbrukerne med en slik grunnholdning samtidig fikk sterk støtte fra de faglige autoritetene som var tilhengere av "stedegenhetslæren", var utfallet av rasestriden gitt: Tilhengerne av telemarksfeet måtte gi tapt, og østerdalsfeet basert på det stedegne feet ble den offisielle rasen for distriktet.

Rasestriden på slutten av 1800-tallet kan sees i et kulturhistorisk perspektiv. Kampen for å ta vare på det stedegne feet skjedde i en periode som var preget av kulturelt gjenreisningsarbeid og søken etter nasjonal identitet. Disse strømningene i tiden kan, bevisst eller ubevisst, også ha påvirket tenkningen i avlsarbeidet. I et slikt perspektiv er historien til østerdalsfeet en interessant del både av vår næringshistorie og vår kulturhistorie.

Litteratur

- Feet i Nord-Østerdal gjennom 100 år 1858-1958. Jubileumsberetning, 1958. Hedmark Landbrukssekskap. 28 s.*
- Lalim, A. 1926. Østerdalsfeet. Et litet bidrag til dets foredlingshistorie. Grøndahl & Søns Forlag. 79 s.*
- Simensen, E. 1973. Utviklinga av storfeet i Nord-Østerdalen. Årbok for Glåmdalen, 129-145.*
- Skancke, P. 1920. Nordre Østerdalens Landbruksforening 1880-1920. Historisk oversikt. Hamar Stiftstidendes Boktrykkeri. 80 s.*
- Syrstad, O. Feavlstriden 1875-1905. Jord og Gjerning 2001, 72-82. Norsk Landbruksmuseum.*
- Syrstad, O. C. H. Jensenius – landbrukslærer, statsagronom og forfatter. Jord og Gjerning 2001, 83-86. Norsk Landbruksmuseum.*
- Tuff, P. 1951. Opprinnelsen og utbredelsen av norske feraser. Nordisk Veterinærmedisin, vol. 3, s. 780-804.*

Egil Simensen

Professor

Norges veterinærhøgskole

Pb. 8146 Dep, 0033 Oslo

Jønsberg landbruksskole har flere gamle feraser i besetningen, bl.a. døle- og Telemarksfe. Dølekua, som nå er 14 år, er overflyttet fra Storsteigen Landbruksskole. Foto: Forfatteren.